

Kloosterkerk, Den Haag

Dienst met cantate 'Ich steh mit einem Fuss im Grabe' (BWV 156)

Psalm 40,7-9 – Matteüs 8,1-13

26 januari 2020 – ds. Rienk Lanooy

Gebed om ontferming

Niet altijd
doen we
wat we willen
en niet altijd
willen we
wat we doen
we zouden wel
een mens
uit één stuk
willen zijn
een in-dividu
on-gedeeld
maar we weten ook
hoe moeilijk het is
om dichtbij onszelf
en dichtbij U
te blijven
ons leven
verloopt in fragmenten
nu eens zijn we zus
dan weer vinden we zo
altijd maar weer
zijn we op zoek
naar onszelf.
Dat U ons vind
zo bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Niet altijd
zijn we
wie
we zouden willen zijn
en soms
weten we ook niet goed
wie
we zouden willen zijn
we spelen
onze rollen
met verve
we redden ons wel
zo'n beetje.
Maar om iemand
zó
toe te laten
in ons leven
dat we ons
in de ziel
laten kijken
daar waar wij
dichtbij onszelf zijn
en dichtbij U
vinden we moeilijk
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Niet altijd
in elk geval
veel minder vaak
dan we zouden willen
gaat het
in de wereld
zoals we zouden willen
dat het gaat
het kan een mens
droevig maken
bang
en boos
en ook onmachtig
want soms
zijn we zelf
onderdeel
van het probleem
en we zouden wel
anders willen
maar
dat vinden we moeilijk
want we weten niet hoe
of we weten het wel
maar we laten liever
een ander het doen
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Preek

Vier cantates schrijft Bach in totaal bij de lezing uit het Matteüs evangelie over die twee die genezen worden. En vier keer gaat het in die cantates over hetzelfde thema: de wil van God. Je hoort het al aan hun titels: 'Herr, wie du willst, so schicks mit mir' (BWV 73), 'Was mein Gott will, das gscheh allzeit' (BWV 111), 'Alles nur nach Gottes willen' (BWV 72). Alleen in de titel van de cantate van vanmorgen ontbreekt het woordje 'willen'. Maar wie de tekst bekijkt of straks meeleeft, ziet dat het ook hier over datzelfde thema gaat. Niet toevallig is de tekst van het slotkoraal van vanmorgen, 'Herr, wie du willst, so schicks mit mir', dezelfde als die van het openingskoor van Bachs eerste cantate die hij vijf jaar eerder bij dit verhaal schreef.

Telkens grijpen deze vier cantates terug op dat zinnetje in het evangelie. Daarin vraagt iemand die met een huidziekte te kampen heeft, aan Jezus: *Heer, als u wilt, kunt u mij rein maken*. En Jezus antwoordt hem met een woord dat niets aan duidelijkheid te wensen over laat: *Ik wil het, word rein*. Daar spreekt geen aarzeling uit. Jezus is hier de soevereine rabbi, die spreekt en handelt namens de Eeuwige zelf. Als Jezus zegt *Ik wil het*, doet hij de wil van God, wil Matteüs maar zeggen.

U moet weten dat dit verhaal onmiddellijk volgt op de Bergrede. Dat is, zo zou je kunnen zeggen, Jezus' troonrede. Daarin spreekt hij met gezag over het koningschap van God, over wat het ware en goede leven is in de ogen van de Eeuwige en hoe dat er komt. Dat leert hij zijn vrienden in het gebed dat wij het 'Onze Vader' noemen. Eén van de bedes zegt: 'Uw wil geschiede'. M.a.w. waar de wil van God het voor het zeggen heeft, daar wordt het leven goed. En als Jezus dat (en veel meer) gezegd heeft, daalt hij de berg af en brengt hij die bede in praktijk: met goddelijk gezag geneest hij de man met de huidziekte met de woorden *Ik wil het...*

En het is dan ook niet toevallig dat de zieke hem aanspreekt met 'Heer'. Dat is bij Matteüs niet zomaar een aanspreektitel waaruit hoffelijkheid blijkt, maar ze verwijst naar God zelf. Matteüs legt dat woord 'Heer' in zijn evangelie dan ook uitsluitend in de mond van ingewijden, van mensen die er van overtuigd zijn dat wat Jezus zegt en doet, de wil van de Eeuwige blootlegt.

In die zin is het zo vreemd niet dat het in de cantate niet over Jezus gaat, maar over God en wat Hij wil. Voor Matteüs is dat ten diepste twee handen op één buik.

Maar daarmee ligt de vraag op tafel: ja, maar wat wil God dan eigenlijk? Waar gaat het over in die bede die hier zondag aan zondag, ook deze, in de mond genomen wordt: uw wil geschiede? Want het kan ook een gevaarlijke bede zijn: *Dieu le veut*, riepden de kruisvaarders al, God wil het. Maar voor je het weet doen zij / doen wij helemaal niet wat de Eeuwige wil, maar is Hij alleen nog goed voor wat hemels applaus aan de zijlijn bij wat wij toch al van plan waren: de goddelijke 'like' op de FaceBook pagina van ons eigen sterrendom. Ja, dan is de stap om God er maar helemaal buiten te laten ook niet zo ver meer. *Triumph des Willens*, heette de Nazi-propaganda film van Lenie Riefenstahl uit de jaren '30, de triomf van de wil. En we weten, aan de vooravond van 75 jaar bevrijding van Auschwitz, wat dat voor triomf geweest is en waar die toe geleid heeft – waarbij ik bevrijding overigens een ongemakkelijke term vindt, alsof er veel te vieren valt. Was het niet veeleer de definitieve ontmaskering van waar de menselijke wil toe in staat is?

Uw wil geschiede! Hoe kun je dat nu lezen? Je vindt daarin twee hoofdlijnen in de traditie. Je kunt ze verbinden met de woorden 'gave' en 'opgave'. Bij de eerste hoofdlijn is de wil van God vooral iets wat je overkomt. 'Uw wil kome over ons'. Je kunt er zelf niet zoveel aan doen. Je komt die gedachte ook in de cantate tegen. 'Uw wil geschiede' betekent dan dat het voor een mens maar het beste is om te accepteren wat er in je leven gebeurt.

Meebewegen, heet dat tegenwoordig, *go with the flow*, je niet verzetten tegen de feiten, tegen het onafwendbare, maar het leven met alles wat dat met zich meebrengt ontvangen als een gave. Iemand zei: 'Voor mij betekent dat: ik weet vaak niet wat de bedoeling is van mijn leven, maar ik vertrouw me maar toe aan wat er gebeurt.' Iets vromer gezegd in de woorden die straks in de alt-aria klinken: 'Herr, was du willst, soll mir gefallen... Lass mir allemal geschehn, Herr, wie du willst'. 'Laat me allemaal maar gebeuren zoals u het wilt, o Heer'.

U hoort wel dat het leven hier wordt omarmd als een voldongen feit: het gaat zoals het gaat. Het komt er vooral op aan te leren aanvaarden wat je krijgt, het leven te zien als een gave, die je ontvangt en waaraan je weinig kunt toe- of afdoen. Je moet er mee zien te 'dealen', zoals dat dan heet. Je kunt ook zeggen: hier valt Gods wil samen met de loop der dingen. Alles past in het grote plan, dat een mens niet kent of doorziet. Er spreekt een groot vertrouwen uit deze houding, 'Ich bin bereit: dein wille soll an mir geschehen' zingt de bas straks dan ook. God weet wel wat het beste voor me is.

Maar deze interpretatie kent ook een keerzijde: ze kan leiden tot passiviteit, onverschilligheid, berusting, tot de gedachte dat je aan je leven niets kunt veranderen. De mens is een willoos wezen,

alleen de wil van God bepaalt de loop der dingen *In der Freude, in dem Leide*. En als je niet in God gelooft, dan is het het universum, of het lot, of hoe het ook genoemd wordt, dat aan de touwtjes trekt. Maar in het verhaal van Matteüs gebeurt er toch iets anders: Jezus zegt niet tegen de zieke: vervelend voor je, leer er maar mee te leven. Hij zegt: *Ik wil het, word rein*. Hier is Gods wil niet de bevestiging van wat er gebeurt, maar hier staat ze er juist haaks op. *Uw wil geschiede* betekent dan een kritiek op de status quo.

Ik zou willen zeggen: je kunt toch ook niet beweren dat alles wat er gaande is, wat er gebeurd is, Gods wil is: de jodenvervolging, die van de Roma/Sinti, de homo's. Zijn ze niet veeleer een flagrante schending van Gods wil? Vraagt Jezus juist in de Bergrede niet om meer te doen dan het gewone bij het liefhebben? Je naaste, dat is tot daar aan toe, maar ook je vijand? Onmogelijk zeggen we, maar de denkrichting is duidelijk: zoals de dingen gebeuren, zijn ze nog niet zoals de hemel wil dat ze gebeuren. En het leven is in die zin niet alleen een gave. Dat is het zeker ook. Het heeft zijn beperkingen. Een mens kan niet alles als-ie maar wil, dat is de mythe van onze tijd: als je maar wilt, dan kun je het ook. Maar tegelijkertijd is je leven meer dan alleen aan gave, het is ook een opgave. Gods wil is nog niet overal zichtbaar, er is nog iets te doen. En dat is de tweede uitleglijn in de traditie. *Uw wil geschiede* betekent dat je je voegt in Gods visioen voor de wereld. Een mens staat iets te doen, en de dichter van de psalm die klonk vertelt wat dan: *Offers en gaven verlangt u niet... uw wil te doen, mijn God, verlang ik, diep in mij koester ik uw wet*. Dat vraagt om een voortdurend zoeken naar waar het recht, de vrede mee gediend zijn. Een voortdurend gesprek over de vraag of wat wij doen, past binnen dat visioen. Een doorgaande oproep om na te denken en te werken hoe de hoop gevoed kan worden, het vertrouwen gediend en de liefde gevierd. En waar dat op uit loopt ligt niet vast, er is geen blauwdruk van. We weten wat er kan gebeuren als mensen al te hard roepen precies te weten van God van hen wil. In het minst erge geval word je daar niet vrolijk van. Gods wil doen vraagt altijd weer om gesprek, met jezelf, met de ander, met de traditie, met de teksten, zoals die ons zijn overgeleverd.

Het gaat bij Gods wil dus niet om een dictaat, om een te volgen recept dat alles oplost, maar om een relatie. Jezus reikt de zieke als hij zegt *ik wil het, word rein* daarom ook de hand, hij raakt hem aan, schrijft Matteüs. Hij verbindt zich met hem. Alsof hij zeggen wil: alleen met het oog op de ander, of door het oog van de ander krijgt Gods wil gestalte. Het kan nooit alleen maar om jezelf gaan, of om de eigen groep, de eigen natie, alleen om wie zich binnen ónze zelfgetrokken grenzen bevindt. Want dan is het toch weer onze wil die geschiedt.

De psalmdichter zegt het met een subtiel gevoel voor de juiste verhoudingen. Hij zegt niet: u hebt uw oren voor mij geopend. Oftewel: fijn dat u luistert naar wat ik graag zou willen. Hij zegt: *u hebt mijn oren voor u geopend*. Hij wordt in de relatie met de Eeuwige gesteld. Verbonden met diens wil. En de dichter geeft zich er zo aan over, dat hij er door gedragen wordt. Het wordt zijn tweede natuur, misschien wel zijn eerste. Hij is het gevoel dat 'je moet maar accepteren wat er over je komt' ontgroeid, hij laat zich er niet op voorstaan dat hij als enige of het beste weet wat de wil van de Eeuwige is. Naast Gods wil als gave en opgave, gaat hij een derde weg, dat is de weg van de overgave. In de overgave zelf kun je je verbinden met de wil van de Eeuwige, zodat je eigen wil daar stap voor stap naar gevormd wordt. En dat gebeurt niet klakkeloos, niet zonder gesprek, niet zonder verzet, niet zonder zoeken en toch niet vinden, niet zonder niet zoeken en toch vinden, niet zonder vallen en weer opstaan, niet zonder vliegen en weer vallen; het is een leven lang bezig zijn met, zoals Jezus als klein jongetje het in de tempel zegt, bezig zijn met de dingen van mijn Vader.

Ik moet dan denken aan Dag Hammarskjöld, politicus en mysticus, doener en denker. Zijn leven lang heeft hij naar die derde weg van de overgave gezocht. Hij was te veel geraakt door de kracht van het evangelie om het alleen maar te zien als een middel om het leven te accepteren zoals het komt. Hij was teveel geraakt door het vreemde van het evangelie om het te zien als een kant en

klaar recept van Gods wil. Maar al zoekende heeft hij zich aan overgegeven aan de A/ander om telkens weer opnieuw te ontdekken wat zijn wil voor deze wereld is en hoe hij dat kon vertalen in zijn werk als Secretaris-generaal van de Verenigde Naties. In zijn dagboek, 'Merkstenen' schreef hij over die overgave het volgende, niet als conclusie maar als blijvende oproep, allereerst aan zichzelf:

'Uw naam worde geheiligd
niet mijn naam
Uw rijk kome
niet het mijne
Uw wil geschiede
niet de mijne
Geef ons vrede met U
vrede met mensen
vrede met onszelf
en bevrijd ons van vrees.'

Mogen zijn woorden ook een blijvende oproep aan onszelf zijn, om over na te denken als wij ons nu overgeven aan de muziek van Bach, om te beginnen aan die prachtige Sinfonia.

Bronnen

Dag Hammarskjöld, *Merkstenen*, 1965 – (de aantekeningen van 29/11/1956).

Ulrich Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, EKK I/2, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener 1985

Gebeden, stil gebed en Onze Vader

Ons over te geven aan u en aan elkaar vinden we lastig niet graag verliezen we de controle niet goed zijn we in het loslaten van onze zekerheden ook al zijn ze vaak maar schijn en daarom bidden we telkens weer tegen de klippen op en tegen onszelf in dat uw wil geschiede.	dat we blijven zoeken waar onze familie onze vriendenkring mee zijn gediend waar deze stad door kan floreren de daklozen onderdak vinden de eenzamen gezelschap de verdrietigen troost de kinderen toekomst.	die niet goed zijn hebben we hier immers wat te verliezen.
Wij bidden dat we daartoe de ruimte vinden in onszelf en in de gemeenschap waarin we wonen	Voor Europa bidden we voor ons oude continent met de Brexit die aanstaande is dat we met het afscheid toch ook weer zoeken naar nieuwe vormen van samenwerking waarmee de vrede gediend is het recht gedaan wordt de ongelijkheid geweerd; met alle dingen	Voor wie bemoediging zoeken in een periode van onzekerheid van verdriet bidden we en we noemen in het bijzonder de namen van... en aan hun namen voegen we de namen toe van wie ons ook ter harte gaan...

*NB! Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.
U steunt ons werk ermee!*